

«Πάνε κι έρχονται καράβια
φορτωμένα προσφυγιά
βάψαν τα πανιά τους μαύρα
τα κατάρτια τους μαβιά

Πού να βρίσκεται ο πατέρας
ψάχνει η μάνα για παιδιά
μας εσκόρπισε ο αγέρας
σ' άλλη γη σ' άλλη στεριά»

Αυτό το τραγούδι μου έλεγε θεατρικά, με πολλές παύσεις, η Μικρασιάτισσα προγιαγιά Ουρανία. Παύσεις γεμάτες πόνο και εγώ παιδί την άκουγα και με την άκρη του ματιού μου έβλεπα τον σοβαρό, αμίλητο, παππού Βασίλη, να δακρύζει και να καμαρώνει την μάνα του για την δύναμη της.

Συχνά άκουγα στο σπίτι μας τη λέξη “πρόσφυγας”. Η κουζίνα μας πάντα μύριζε ιδιαίτερα. Κύμινο, βούτυρο, κουκουνάκια και διάφορα μπαχάρια ήταν και είναι οι πρωταγωνιστές του κυριακάτικου φαγητού, όπως τα σουτζουκάκια και ο σαπουνέ χαλβάς του παππού, το γλυκό που φτιάχνουν οι άνδρες. Τα Χριστούγεννα και το Πάσχα εμφανίζονται πάντα στο τραπέζι μας τα μοσχοβολιστά κουλουράκια, έχοντας την σφραγίδα με τον δικέφαλο αετό, την οποία η μάνα φρόντισε να ανατυπώσει από μια παλιά σφραγίδα της γιαγιάς. Και στο κέντρο τους... το χαρακτηριστικό γαρούφαλλο.

Κάποτε ρώτησα με παιδική αφέλεια τον παππού, «Παππού ποια είναι η Σμύρνη, η πατρίδα σου; Τι θα πει πρόσφυγας;»

Γεμάτος υπερηφάνεια, θυμάμαι, μου απάντησε ότι είναι πρόσφυγας από την Μικρά Ασία, μια πατρίδα με ιδιαίτερο πολιτισμό και σπουδαία ιστορία.

«Ξεριζωθήκαμε από εκεί και γίναμε πρόσφυγες. Όλα ξεκίνησαν το 1922. Ο πατέρας μου, ο Μιχάλης, στρατιώτης στον ελληνικό στρατό, ζει την καταστροφή και παίρνει απολυτήριο στον Σαγγάριο προκειμένου να φύγει από την κόλαση του πολέμου, λέγοντας ψέματα ότι είναι μεγαλύτερος. Τα αδέρφια του, Λευτέρης και Βασίλης, εθελοντές στον πόλεμο, εξαφανίστηκαν, ενώ τα ίχνη ενός ακόμη αδελφού και της αδελφής του, χάθηκαν στον πανικό γιατί δεν γύρισαν ποτέ στο πατρικό σπίτι. Η οικογένεια τους βρήκε μετά από χρόνια. Ο πατέρας μου, ο Μιχάλης, βρέθηκε με τους γονείς του στην Χίο και μετά στον Πειραιά για να καταλήξουν στην Πάτρα. Εδώ τους δόθηκε κλήρος γης για να ξεκινήσουν μια νέα ζωή στον τρίτο προσφυγικό συνοικισμό Πατρών.»

Σε αυτόν τον τόπο, την Πάτρα, ένα μικρό κοριτσάκι που του άρεσε να παίζει κουτσό, η Ουρανία, έμελλε να γίνει η γυναίκα του στα δεκάξι της χρόνια. Μικρασιάτισσα και αυτή, με βάσανα από μικρή, ζει στην Πάτρα με την θεία της Ελένη. Ο πατέρας της, μεσίτης καπνού, χάθηκε σε ταξίδι προς την Πόλη, ενώ η μάνα της πέθανε δυο μέρες πριν την καταστροφή. Η θεία Ελένη την παίρνει από το χέρι και πάνε στο λιμάνι. Η Ελένη, ψηλή, ξανθιά γαλανομάτα, γυναίκα αριστοκρατική, ξυρίζει τα φρύδια της, μουτζουρώνει το πρόσωπο για να δείχνει άσχημη και γριά, ώστε να ξεφύγει από την βιαιότητα του τουρκικού όχλου.

Θεία και ανιψιά καταφέρνουν να έρθουν στην Ελλάδα και στριμώχνονται στο σπίτι της θείας Ελπινίκης, στα προσφυγικά. Η Ελένη, δούλεψε μοδίστρα και έδωσε όλη της τη ζωή στην Ουρανία. Έμεινε ανύπαντρη, κρατώντας την υπόσχεση που είχε δώσει στην αδελφή της, η οποία πεθαίνοντας της είχε πει «να προσέχεις το παιδί μου». Ένα φτωχό δωμάτιο, πάντα καθαίο και περιποιημένο, ήταν το σπίτι της. Μόνη της το είχε βάψει ροζ, σύμβολο ίσως των χαμένων κάπου στην Σμύρνη νιάτων της. Και η πόρτα με τα τρία ασβεστωμένα σκαλοπάτια και γύρω τα λουλούδια... Μια πόρτα και ένα παράθυρο μόνο, αλλά τόσο φωτεινό όπως ήταν και η ίδια, σαν η αγριότητα και η φρίκη του πολέμου να μην ακουμπήσαν το ροδαλό του σώματος και της ψυχής της.

Εσύ γιαγιά, ρώτησα κάποτε την προγιαγιά Ουρανία, ποια εικόνα, ποια ανάμνηση φέρνεις στο μυαλό σου από την Σμύρνη;

«Μου στοίχισε πάνω από όλα το ότι δεν μπόρεσα να πάρω μια φωτογραφία της μάνας μου. Αυτός θα ήταν ο θησαυρός μου. Δυο χαρταβέλες μόνο, κρίκοι στα αυτιά της Ελένης, ήταν το μόνο που φέραμε από εκεί. Δυο μέρες κρυβόμασταν στο νεκροταφείο, στον τάφο της μάνας μου, μαζί με άλλους Έλληνες, καίγοντας για να ζεσταθούμε ακόμα και τους ξύλινους σταυρούς από τους τάφους. Έτσι έχασα την φωτογραφία της μάνας... Όταν γύρισα να πάρω τη φωτογραφία της από το σταυρό, αυτός δεν υπήρχε. Η μάνα πέθανε και εγώ μόνη χωρίς τίποτα δικό της.

Και οι μπόγοι στο λιμάνι παιδί μου... Οι μπόγοι που γέμιζαν την αποβάθρα και έμειναν χωρίς τους ιδιοκτήτες τους που χάνονταν στην θάλασσα. Μια θάλασσα κόκκινη που γέμιζε πτώματα. Βοήθεια από πουθενά. Τα ευρωπαϊκά πλοία στο λιμάνι, μοναδική ελπίδα σωτηρίας για τους Έλληνες, έκοβαν και χτυπούσαν τα απελπισμένα χέρια που αγγιστρώνονταν στα καράβια.

Και εδώ μετά στην Ελλάδα τζεφτέδες και τουρκόσποροι... φτώχεια, εκμετάλλευση και κατακραυγή. Δούλεψα από μικρή, δέκα χρόνων γάζωνα! Πάντα με τον φόβο του επιστάτη που θα με μάλωνε και κυρίως θα μου έκοβε μερικές δεκάρες από το μισθό μου. Αλλά το πιο οδυνηρό για μένα ήταν το ότι δεν με φώναζαν με το όνομά μου, αλλά «προσφυγάκι». Αυτό με σημάδεψε και ποτέ δεν το ξεπέρασα...»

Σωτηρία για την προγιαγιά ήταν ο γάμος. Ο Μιχάλης, σιδηροδρομικός υπάλληλος, μισθωτός, προνόμιο μεγάλο για την εποχή εκείνη, ήταν σπουδαία τύχη για την Ουρανία. Απόφοιτος μάλιστα της Ευαγγελικής Σχολής της Σμύρνης, μιλούσε άπταιστα τα Γαλλικά και η μόρφωσή του μαζί με τον μισθό του της διασφάλιζαν το μέλλον της, παρά τη μεταξύ τους διαφορά ηλικίας. Έκαναν πέντε παιδιά στα οποία η γιαγιά Ουρανία ήταν ιδιαίτερα δοτική έως καταπιεστική, αγκιστρωμένη πάνω τους γιατί ποτέ δεν ξεπέρασε την δική της ορφάνια και τον πόνο του ξεριζωμού.

Το ότι μιλάω πιο πολύ για την ιστορία της προγιαγιάς Ουρανίας δεν σημαίνει ότι ο παππούς Μιχάλης δεν είχε βιώσει τη φρίκη της καταστροφής. Στρατιώτης στο μικρασιατικό μέτωπο άφησε σε αυτό την ψυχή του γεμάτη βίαιες εικόνες. Η οργή των Τσετών, ο τρόμος που προκαλούσαν, τα διαμελισμένα σώματα και η ματαιότητα ενός πολέμου που ξεκίνησε νικηφόρος και λυτρωτικός για να καταλήξει εκεί που καταλήγει κάθε πόλεμος... Οι κραυγές των συντρόφων «Που πάμε; ας

γυρίσουμε πίσω...», έμειναν χαραγμένες στην μνήμη του. Δεν ήθελε να μιλάει ο παππούς για αυτά, δεν άντεχε να μιλάει. Κι όμως δεν μπορούσε πάντα να κουμαντάρει τον πόνο των αναμνήσεων και το δάκρυ συχνά κυλούσε από τα μάτια του ανεξέλεγκτο.

Εγώ η Νεφέλη είμαι απόγονος προσφύγων. Μακρινή πατρίδα μου η Σμύρνη. Δεν έχω πάει ποτέ σε αυτήν την πόλη με την τεράστια ιστορία που είναι παρούσα στην ζωή μου. Θα ήθελα να την επισκεφθώ σαν τόπο προσκυνήματος για να τιμήσω τους προγόνους μου. Η προγιαγιά μου Ουρανία σε προχωρημένη ηλικία, ογδόντα χρόνων, έκανε το όνειρο της πραγματικότητα και επέστρεψε στην Σμύρνη. Δεν βρήκε φυσικά το σπίτι της αλλά ούτε δυστυχώς και της αναμνήσεις της. Τίποτα πια δεν ήταν ίδιο!! Το μόνο που της έμενε να κάνει ήταν να προσκυνήσει τα ΜΑΤΩΜΕΝΑ ΧΩΜΑΤΑ... και να πάρει μαζί της μια χούφτα απ' αυτά ως ενθύμημα μιας πατρίδας που ποτέ δεν λησμόνησε.

Η μάνα μου, που φέρει το όνομα της προγιαγιάς Ουράνιας, με κοιτάζει αυτή την ώρα που γράφω και δακρυσμένη μου λέει «Η Σμύρνη Νεφέλη είναι για εμάς ένας πόνος βουβός που απλά τον κουβαλάς. Για πόσες γενιές άραγε; ...»

Νεφέλη Καραθανασοπούλου
Γ' Γυμνασίου, 9^ο Γυμνάσιο Πατρών